

**do Standardów ochrony małoletnich
w Powiatowym Centrum Pomocy
Rodzinie w Wałbrzychu**

**STANDARDY OCHRONY MAŁOLETNIICH PRZEBYWAJĄCYCH
W RODZINNEJ PIECZY ZASTĘPCZEJ**

Standard I. Weryfikacja, czyli bezpieczne otoczenie dla dziecka

Weryfikacja osób, które będą pracować z dziećmi lub zostaną dopuszczone do działalności na rzecz dzieci. Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Wałbrzychu dokonuje obligatoryjnej i niezbędnej weryfikacji kandydatów na rodziny zastępcze celem zapewnienia dzieciom bezpiecznego i przyjaznego środowiska wychowawczego.

Standard II. Prawidłowa identyfikacja krzywdzenia dzieci przez rodziców zastępczych

Rodzice zastępczy są świadomi jakie mogą być symptomy krzywdzenia dzieci, jakie są objawy przemocy fizycznej, emocjonalnej (psychicznej), seksualnej oraz krzywdzeniem poprzez zaniedbanie.

Przemoc fizyczna

Definicja: Przemoc fizyczna wobec dziecka to przemoc, w wyniku której dziecko doznaje faktycznej fizycznej krzywdy lub jest nią potencjalnie zagrożone. Krzywda ta następuje w wyniku działania bądź zaniechania działania ze strony rodzica lub innej osoby odpowiedzialnej za dziecko, lub której dziecko ufa, bądź osoby, w tym innego dziecka, która ma nad nim władzę lub przewagę. Przemoc fizyczna wobec dziecka może być czynnością powtarzalną lub jednorazową.

Termin	Działania osób krzywdzących	Możliwe symptomy ¹
Przemoc fizyczna	<ul style="list-style-type: none"> – Bicie (dłonią, przedmiotami); – Oparzenia, przypalanie skóry dziecka; – Duszenie, dławienie; – Krępowanie dziecka (dotyczy głównie dzieci młodszych: krępowanie w łóżeczku, wózeczku, przypinanie pasami, smyczą itd.); – Izolowanie dziecka i/lub zmuszanie do przebywania w niewygodnej pozycji (np. zamykanie w pomieszczeniach, komórkach, piwnicy itd.) – Pozbawianie dziecka pożywienia i picia; 	<p>U dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Rany, otarcia, blizny, sińce, stłuczenia w miejscach nietypowych dla przypadkowych urazów: plecy, pośladki, ramiona, uda, brzuch, krocze i stopy, okolica oczodołów (bez urazu czoła), policzki, usta, skroń, szyja, uszy. - Ślady na więcej niż jednej płaszczyźnie kończyny, głowy, tułowia; - Ślady mają charakterystyczny kształt odcisku dłoni, palców, przedmiotów, szczypania, gryzienia, drapania, duszenia; - Urazy głowy u dziecka poniżej 3 rż.; - Naderwane małżowiny uszne, ślady po wyrwaniu kępek włosów, wybroczyny (podbiegnięcia) krwawe na skórze dziecka;

¹ Symptomy krzywdzenia zostały opracowane na podstawie broszur "Gdy podejrzewasz, że dziecko jest krzywdzone. Poradnik dla profesjonalistów zobowiązanych do interwencji w przypadkach przemocy wobec dzieci", Fundacja Dzieci Niczyje 2008, „Bezpieczna placówka, bezpieczna organizacja”, Kubicka-Kraszyńska, Krawczak, Fundacja Dajemy Dzieciom Siłę 2023.

	<ul style="list-style-type: none"> - Szarpanie i popychanie dziecka lub rzucanie nim (u dzieci młodszych może wystąpić syndrom dziecka potrząsanego; u wszystkich dzieci może wystąpić zespół dziecka maltretowanego); - Kopanie dziecka; - Ciągnięcie za włosy/uszy; - Szczypanie; - Zmuszanie dziecka do zjedzenia/połknięcia czegoś, w tym do spożywania alkoholu i substancji psychoaktywnych. <p>UWAGA: klaps to też przemoc! Zakaz stosowania kar cielesnych w Polsce obowiązuje od 01 sierpnia 2010 r.²</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Widoczne na obrazie RTG niezaopatrzone medycznie złamania kości, głównie żeber, złamania kości rąk u dziecka niechodzącego, złamania spiralne i dystalne; - Obrażenia w obrębie jamy ustnej: zasinienia śluzówek warg górnych i dziąseł z rozdarciami wędzidełka, obrażenia dna jamy ustnej i języka w wyniku prób karmienia na siłę, urazy kącików ust, złamania zębów, złamanie żuchwy, uszkodzenie dziąseł; - Urazy nosa, złamania, krwiaki (zropiałe) przegrody nosa; - Oparzenia i poparzenia: u dzieci do 3 rż. tzw. oparzenia rękawiczkowe i skarpetkowe; u wszystkich dzieci: oparzeliny powstałe wskutek przypalania skóry dziecka papierosami; - Siniaki w różnych stadiach gojenia; - Lęk przed rodzicem/opiekunem, w tym powtarzające się odruchy obronne w sytuacjach podobnych do stosowania przemocy (np. podniesienie głosu, uniesienie ręki itd.); - Oczekiwanie dziecka, że za przewinienia będzie je spotykać kara fizyczna; - Odmrożenia; - Ślady alkoholu i/lub substancji psychoaktywnych w organizmie dziecka; - Podawane przez dziecko wyjaśnienia dotyczące pochodzenia ran i siniaków nie są spójne z charakterem obrażeń. <p>U rodzica/opiekuna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Podaje sprzeczne lub nieprzekonujące wyjaśnienia dotyczące obrażeń dziecka lub w ogóle odmawia wyjaśnień; - Przypisuje odpowiedzialność za powstanie urazu osobie trzeciej lub zrzuca tę odpowiedzialność na dziecko, obwinia dziecko ("sprowokowało mnie", "to jego/jej wina" itd.) - Stosuje surową dyscyplinę wobec dziecka, w tym kary fizyczne; - Nadużywa alkoholu, narkotyków, innych substancji psychoaktywnych.
--	---	---

Przemoc psychiczna (emocjonalna)

Przemoc psychiczna wobec dziecka to przewlekła, нефizyczna, szkodliwa interakcja pomiędzy dzieckiem a opiekunem lub innym dorosłym obejmująca zarówno działania, jak i zaniechania.

² Art. 96(1). Kodeks rodzinny i opiekuńczy. Osobom wykonującym władzę rodzicielską oraz sprawującym opiekę lub pieczę nad małoletnim zakazuje się stosowania kar cielesnych.

Termin	Działania osób krzywdzących	Możliwe symptomy
Przemoc psychiczna	<ul style="list-style-type: none"> - Krzywdzenie innych (osób bliskich, zwierząt) w obecności lub na oczach dziecka; - Parentyfikacja: rodzic wykorzystuje dziecko do zaspokajania własnych potrzeb lub do przejmowania obowiązków rodzica (np. dziecko jest odpowiedzialne za wychowanie, opiekę, karmienie młodszego rodzeństwa lub staje się odpowiedzialne za rodzica) lub jest zaangażowane w konflikty między dorosłymi (rodzice/opiekunowie żądają od dziecka bycia rozjemcą, powiernikiem, wrogiem lub sojusznikiem jednego lub obojga rodziców); - Niedostępność emocjonalna i zaniedbywanie emocjonalne: dziecko jest emocjonalnie obojętne rodzicowi, rodzic odrzuca dziecko; - Faworyzowanie lub dyskryminowanie: opiekun/osoba odpowiedzialna za dziecko faworyzuje jedno z dzieci lub dyskryminuje jedno z dzieci wprowadzając rywalizację między dziećmi i manipulując konfliktami między dziećmi; - Relacja z dzieckiem opiera się na wrogości: dziecko jest obwiniane, krytykowane, poniżane, wyśmiewane, oczerniane; - Straszanie lub groźby: stosowanie szantaży, zastraszanie, zmuszanie do milczenia, groźenie konsekwencjami (np. "Jeśli komuś o tym powiesz zabiorą cię do domu dziecka", "Przez ciebie ojciec trafi do więzienia" itd.); - Demoralizacja: rodzic lub osoba odpowiedzialna za dziecko bądź rówieśnik angażuje dziecko w działania niezgodne z prawem; - Nieodpowiednie rozwojowo lub niekonsekwentne relacje z dzieckiem: rodzic bądź osoba odpowiedzialna za dziecko nie uznaje różnic rozwojowych i psychicznych między dorosłym i dzieckiem, stawia dziecku nierealistyczne wymagania, ignoruje ograniczenia dziecka wynikające np. z niepełnosprawności, wieku, neuroróżnorodności, nie wyznacza dziecku bezpiecznych granic (np. rodzic ma postawę permissywną, nie reaguje na zagrażające zachowania dziecka, odmawia wychowywania dziecka i 	<p>U dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zachowuje się w sposób nieadekwatny do wieku (np. zbyt dorosły bądź zbyt infantylny); - Wykazuje trudności i problemy w zakresie karmienia i odżywiania (nie dojada, nadmiernie się objada, wymiotuje); - Ma opóźnienia w rozwoju fizycznym bądź emocjonalnym; - Moczy się lub zanieczyszcza kałem; - Ma problemy ze snem, nocne koszmary, boi się chodzić spać, ma objawy hipochondrii, hysterii, obsesji lub fobii. <p>U rodzica/opiekuna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Ciągłe obwinia, poniża, krytykuje lub strofuje dziecko; - Jest emocjonalnie niedostępny, nie reaguje na obecność dziecka, a szczególnie niemowlęcia; - Nie interesuje się problemami dziecka, otwarcie odrzuca dziecko; - Faworyzuje/dyskryminuje jedno z dzieci będących pod jego opieką; - Ma niewłaściwe rozwojowo oczekiwania lub interakcje z dzieckiem (np. wysokie wymagania wobec obowiązku szkolnego, brak akceptacji błędów, oczekiwanie wykonywania zadań lub podejmowania zachowań, na które dziecko nie jest rozwojowo gotowe); - Wykorzystuje dziecko do zaspokajania własnych potrzeb; - Nadużywa alkoholu, narkotyków, innych substancji psychoaktywnych.

	<p>przyjmowania za nie odpowiedzialności lub rodzic stosuje nieadekwatne systemy dyscypliny, np. karze dziecko wielodniowymi szlabanami za negatywną ocenę w szkole, izoluje dziecko od rówieśników);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nietostrzeżenie lub nieuznawanie indywidualności dziecka (rodzic lub osoba odpowiedzialna za dziecko nie pozwala dziecku na realizację zainteresowań, hobby, spędzanie czasu wolnego zgodnie z potrzebami dziecka). 	
--	---	--

Przemoc seksualna

Wykorzystywanie seksualne dziecka to włączanie dziecka w aktywność seksualną, której nie jest ono w stanie w pełni zrozumieć i udzielić na nią świadomej zgody bądź na którą nie jest dojrzałe rozwojowo i nie może zgodzić się w ważny prawnie sposób bądź która jest niezgodna z normami prawnymi lub obyczajowymi danego społeczeństwa. Z wykorzystaniem seksualnym mamy do czynienia, gdy taka aktywność wystąpi między dzieckiem a dorosłym lub dzieckiem a innym dzieckiem, jeśli te osoby ze względu na wiek bądź stopień rozwoju pozostają w relacji opieki, zależności, władzy, przy czym intencją wspomnianej aktywności jest satysfakcja lub spełnienie potrzeb dorosłego lub wykorzystującego dziecka.

Termin	Działania osoby krzywdzącej	Możliwe symptomy
Przemoc seksualna	<p>Przemoc seksualna bezpośrednia (z dotykiem):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Zgwałcenie; - Penetracja (waginalna, oralna, analna; z udziałem przedmiotów lub nie); - Stosunki udowe (szczególnie u dzieci poniżej 3 rż.: sprawcy najczęściej nie penetrują najmłodszych dzieci, odbywają stosunek międzyudowy); - Dotykane intymnych części ciała dziecka, w tym masturbowanie dziecka, "obmacywanie"; - Pocałunki o charakterze seksualnym; - Zmuszanie dziecka do dotykania intymnych części ciała sprawcy/sprawczynie, w tym do masturbowania sprawcy/sprawczynie i/lub do seksualnego pobudzenia sprawcy/sprawczynie; <p>Przemoc seksualna pośrednia (bez dotyku):</p> <ul style="list-style-type: none"> - Obnażanie się przy dziecku (ekshibicjonizm); 	<p>U dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Przejawia dziwne bądź nietypowe dla swojego wieku zachowania seksualne (np. jest nadmiernie rozbudzone), - Posługuje się słownictwem wskazującym na znajomość fizjologii aktu seksualnego, np. opowiada o ejakulacji (dzieci poniżej wieku nastoletniego); - Przejawia zachowania odtwórcze, w tym kontakty oralne, genitalne, analne z innym dzieckiem lub z zabawką, dotyka lub prosi dorosłych (np. rodzica zastępczego) o dotykanie okolic narządów płciowych, wkłada lub próbuje wkładać przedmioty, palce lub penisa do pochwy, ust lub odbytu innego dziecka); - Przejawia zachowania autoagresywne (samookalecza się, wyraża się nienawistnie na swój temat, gardzi sobą itd.); - Ma trudności z chodzeniem lub siadaniem, doświadcza bólu intymnych części ciała, prezentuje otarcia okolic intymnych; - Zdiagnozowano u niego chorobę przenoszoną drogą płciową, w tym infekcję wirusem HBV (hepatitis B), kłykciny kończyste (dzieci poniżej 15 r.ż., jeśli wykluczono zakażenie okołoporodowe lub nieseksualne zakażenie od domownika; dzieci powyżej 15 r.ż: jeśli wykluczono

	<ul style="list-style-type: none"> - Wszelkie formy werbalnego molestowania (tzw. "świntuszenie"); - Skłanianie lub zmuszanie dziecka do kontaktu z treściami pornograficznym; - Grooming (uwodzenie w Internecie); - Seksting (wysyłanie dziecku nagich zdjęć, nagrań pornograficznych lub nakłanianie dziecka, aby wysłało swoje intymne zdjęcia i nagrania); - Masturbowanie się w obecności dziecka, uprawianie seksu w obecności dziecka; - Zmuszanie dziecka do masturbacji lub dotykania swojego ciała. <p>UWAGA: Każda z wymienionych wyżej czynności występująca wobec dziecka poniżej 15 roku życia stanowi przestępstwo!</p>	<p>dobrowolną aktywność seksualną z rówieśnikiem);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Przejawia nieracjonalne lub nieadekwatne zachowania (np. barykaduje się w pokoju w porze snu, reaguje pobudzeniem/paniką na widok rodzica zastępczego wchodzącego do łazienki, sypialni itd.; próbuje "uwodzić" dorosłych: np. siada okrakiem na kolanach dorosłego wykonując ruchy frykcyjne, stosuje tzw. (świntuszenie); - Ma uporczywe, nawracające objawy (np. krwawienie, nieprawidłowa wydzielina, ból, dyskomfort) ze strony odbytu/narządów płciowych bez wyjaśnienia medycznego; w tym również po całodobowych kontaktach z rodziną pochodzenia; - U dzieci poniżej 3 r.ż. nawracające infekcje układu płciowo-moczowego w wywiadzie/historii medycznej, bez wyjaśnienia medycznego; - Jest w ciąży (dziecko poniżej 15 r.ż. i 9 miesięcy) lub występuje ciąża u nastolatki powyżej 15 r.ż. będąca wynikiem niedobrowolnej aktywności seksualnej; - Jest wycofane, depresyjne, infantylnie się zachowuje, ma trudności w relacjach z rówieśnikami; - Odmawia przebijania się w towarzystwie innych (np. przed zajęciami sportowymi); - Spożywa alkohol, narkotyki, inne substancje psychoaktywne; - Opuściło się w nauce i/lub w krótkim czasie nastąpiła wyraźna zmiana w jego zachowaniu; - Chwali się nagłym przyplływem gotówki lub prezentów; - Moczy się lub zanieczyszcza kałem; - Oszpeca się lub ubiera się w sposób wyzywający; - Reaguje lękiem na obecność rodzica/opiekuna. <p>U rodzica/opiekuna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Przekracza społecznie dopuszczalne granice w kontakcie fizycznym z dzieckiem (np. podczas zabawy); - Przejawia nadopiekuńczość w stosunku do dziecka, ogranicza jego kontakty z rówieśnikami, próbuje kontrolować każdą aktywność dziecka; - Nie utrzymuje relacji z osobami spoza najbliższej rodziny, izoluje dziecko; - Nadużywa alkoholu, narkotyków, innych substancji psychoaktywnych;
--	---	--

		- Z dokumentacji dziecka wynika, że miało/mogło mieć kontakt z licznymi niespokrewnionymi dorosłymi przebywającymi w domu rodziny pochodzenia (np. w domu często odbywały się libacje, dzieci pozostawały bez opieki lub pod opieką osób przypadkowych itd.).
--	--	---

Zaniedbanie

Zaniedbywanie dziecka to chroniczne lub incydentalne niezaspokajanie jego podstawowych potrzeb fizycznych i psychicznych bądź nierespektowanie jego podstawowych praw, powodujące bądź pociągające za sobą wysokie prawdopodobieństwo spowodowania zaburzenia jego zdrowia bądź trudności w rozwoju bądź ochrony przed krzywdą w takim stopniu, jak tylko to możliwe. Do zaniedbywania dochodzi w relacji dziecka z osobą, która jest zobowiązana do opieki, wychowania, troski i ochrony dziecka. Z perspektywy dziecka zaniedbanie to sytuacja, w której nikt w rodzinie nie sprawia, że dziecko czuje się ważne, widziane, kochane i zaopiekowane.

Termin	Działania dorosłych	Możliwe symptomy
Zaniedbywanie dziecka	<ul style="list-style-type: none"> - Rodzic nie opiekuje i nie interesuje się dzieckiem w obszarze edukacyjnym, nie współpracuje ze szkołą; - Rodzic zaniedbuje potrzeby medyczne dziecka; - Rodzic zaniedbuje potrzeby żywieniowe i materialne dziecka (odzież, wyżywienie); - Rodzic pozostawia dziecko bez opieki (poniżej 7 r.ż.) lub powierza opiekę nad nim osobom przypadkowym, w tym osobom zagrażającym (osoby w przeszłości karane, niestabilne psychicznie, niezdolne do sprawowania opieki ze względu na stan zdrowia i kondycję); 	<p>U dziecka:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Absencja dziecka w szkole lub przedszkolu, zaniedbania edukacyjne (dziecko ma liczne nieobecności, zaległości, brak podręczników/zeszytów); - Dziecko jest głodne, wychudzone, otyłe, ma nieprawidłowe wyniki badań bądź cierpi na przewlekłe choroby wynikające z nieprawidłowego odżywiania; - Dziecko kradnie jedzenie bądź pieniądze kolegom, żebrze; - Nie otrzymuje koniecznej opieki medycznej i/lub specjalistycznej, ma zaniedbane choroby przewlekłe: brak szczepień, okularów, leków, zalecanej diagnostyki, realizowania zaleceń lekarskich/psychologicznych itp., dziecko nie ma książeczki zdrowia lub jest ona niemal pusta, nie ma uzupełnionych wizyt, zaleceń, bilansów; - Jest często brudne, nieprzyjemnie pachnie; - Jest ubrane nieodpowiednio do pogody; - Pije alkohol lub zażywa narkotyki/ inne substancje psychoaktywne; - Mówi, że w domu nie ma osoby, która mogłaby się nim zająć lub - jeśli ma mniej niż 7 lat - jest pozostawiane w domu bez opieki osoby dorosłej; - Często przebywa poza domem, nie uczestniczy w życiu rodziny i jest pozostawiane samo sobie; - Popelnia czyny niezgodne z prawem, np. akty wandalizmu, kradzieże.

		<p>U rodzica/opiekuna:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Nie interesuje się sprawami dziecka; - Sprawia wrażenie, że nie zależy mu na dziecku, nie wywiązuje się z obowiązków opiekuńczych, pielęgnacyjnych, wychowawczych; - Nie współpracuje z rodziną zastępczą, np. w trakcie spotkań całodobowych rodzice nie podają dziecku zaleconych leków; - Jest bezradny życiowo lub pogrążony w depresji; - Nie zapewnia odpowiedniej socjalizacji dziecka (np. angażuje dziecko w działania niezgodne z prawem, nie dostarcza odpowiedniej stymulacji lub edukacji); - Często nie dociera na umówione spotkania; - Nadużywa alkoholu, zażywa narkotyki, inne substancje psychoaktywne; - Całymi dniami przebywa poza domem pozostawiając dziecko bez opieki.
--	--	---

Przemoc rówieśnicza

Przemoc rówieśnicza opisuje incydenty, w których dzieci krzywdzą inne dzieci. Może to odbywać się osobiście lub online i może obejmować: przemoc fizyczną, przemoc seksualną (w tym przymuszanie do czynności seksualnych, nękanie i wykorzystywanie seksualne), przemoc emocjonalną (w tym nękanie, stalking, przymus i wykorzystywanie), zastraszanie, naruszenie prywatności.

Standard III. Raportowanie

Rodzice zastępczy mają wiedzę na temat notatek raportowych, potrafią je tworzyć oraz mają świadomość istoty bieżącego przekazywania ich OPZ.

Co rodzice zastępczy powinni opisywać w notatkach raportowych?:

- **Sytuację zdrowotną dziecka** i podejmowane czynności: wizyty lekarskie, konsultacje, choroby, hospitalizacje. W notatkach ujmujemy także obserwowane niewyjaśnione lub nieprzypadkowe obrażenia (np. siniaki, złamania, zadrapania) i objawy somatyczne (np. wysypki, biegunki, zaparcia).
- **Kontakty ze specjalistami:** np. psycholog, pedagog, terapeuci itd.
- **Kontakty z rodzicami i bliskimi dziecku osobami:** jak dziecko reaguje, jak zachowuje się przed i po kontakcie. W jakim stanie wraca z dłuższych spotkań, np. weekendowych.
- **Wszelkie zarzuty ze strony dziecka** dotyczące rodzica zastępczego lub innego dziecka w rodzinie: należy zawsze odnotować każdy zarzut podnoszony przez dziecko³.

³ Wyjaśnienie: celem notatek raportowych jest bieżąca komunikacja między rodziną zastępczą, a wskazanym pracownikiem Organizatora (najczęściej koordynatorem), aby monitorować sytuację dziecka oraz jego potrzeby i móc udzielać dziecku adekwatnego wsparcia. Notatki raportowe pozwalają pracownikowi Organizatora zrozumieć kontekst sytuacyjny, na przykład kontekst zarzutów podnoszonych przeciwko rodzicom zastępczym. W opisywanej sytuacji oznacza to, że właśnie dzięki bieżącemu opisaniu sytuacji, pracownik Organizatora ma możliwość ukontekstowania zarzutu dziecka w fakcie "silnych emocji związanych z nową sytuacją", przez co maleje ryzyko podjęcia nieadekwatnej interwencji (np. pomysłu o założeniu rodziny NK), za to wzrasta prawdopodobieństwo udzielenia dziecku i rodzinie adekwatnego wsparcia (np. poprzez omówienie z rodzicami zastępczymi konkretnego planu działania osadzającego dziecko w rodzinie zastępczej: wspólne aktywności, wrażliwe słuchanie dziecka, rozmowa z dzieckiem o jego wątpliwościach i niepokojach).

- **Wszelkie odstępstwa od codziennego zachowania dziecka**, szczególnie: zmiany w zachowaniu lub w emocjach. Także zachowania autoagresywne, samookaleczenia, spożywanie alkoholu, narkotyków, substancji psychoaktywnych przez dziecko, itd.
- **Wyznania**. Wszystkie wypowiedzi dziecka dotyczące tego, co działo się w rodzinie biologicznej, a dotyczyło krzywdzenia, wykorzystania, zaniedbania itd.
- **Wzorce jedzenia i spania (zwłaszcza w pierwszym okresie po umieszczeniu lub w sytuacji, w której wzorce się zmieniają bez widocznej przyczyny)**: co dziecko lubi jeść, czego unika, czy ma schematy żywieniowe, zmiany w rutynie snu.
- **Kontakt ze szkołą i placówkami oświatowymi** (przedszkole, szkoła): ustalenia, spotkania, przekazane informacje.
- **Kontakty towarzyskie dziecka**: kto jest dziecku bliski, z kim się przyjaźni, wizyty, nocowanki, urodziny, itd.
- **Osiągnięcia i uroczystości**: urodziny, święta, ważne momenty w życiu dziecka, sukcesy.
- **Sankcje nakładane przez rodziców zastępczych** i wyciągane wobec dziecka konsekwencje z zaznaczeniem, co było powodem takiego działania/rozwiązania ze strony opiekunów zastępczych i jak dziecko przyjęło tę sankcję.
- **Ucieczki**, zaginięcia, kontakty z policją i innymi służbami.
- **Nieodpowiednie zachowania o charakterze seksualnym**: szczegółowo – jakie, kiedy,

Jak pisać notatki raportowe?

- **Pisz jasnym językiem** i opisz co widziałeś/aś. Nie używaj żargonu ani skrótów. Inni mogą nie zrozumieć, co miałaś/eś na myśli.
- **Nie oceniaj i unikaj emocjonalnego języka**. Notatki nie są osobistym pamiętnikiem.
- **Miej na uwadze odbiorcę**. Z notatkami zapozna się koordynator, prawdopodobnie sąd, w przyszłości dziecko. A treści w nich zawarte może poznać rodzina pochodzenia dziecka, np. w czasie rozprawy w sądzie.
- **Uczyń z notatek zwyczaj**, nie odkładaj ich “na później”. Lepiej napisać dwa zdania na koniec wyczerpującego dnia niż nie napisać ich wcale.
- **Używaj inicjałów opisując wszystkie osoby trzecie**, które pojawiają się w notatkach - pozwoli ci to w każdej chwili skojarzyć, kogo miałaś/eś na myśli, ale zachowa anonimowość tych osób i ochroni ich dane osobowe

Standard IV. Kodeks bezpiecznych relacji i Zasady w naszej rodzinie

Rodzice zastępczy określają zasady bezpiecznych relacji w rodzinie zastępczej.

Komunikacja z dzieckiem

1. Pamiętaj o prostym przekazie, dostosowanym do potrzeb dziecka.
2. Komunikuj się z pełnym zaangażowaniem, bądź emocjonalnie obecny i dostępny “tu i teraz”.
3. Staraj się zachowywać spokojny i ciepły ton głosu.
4. Utrzymuj kontakt wzrokowy z dzieckiem.
5. Upewnij dziecko, że Jesteś zainteresowana/y tym, co ma do powiedzenia i że jest ono dla Ciebie ważne.
6. Rozmawiając z dzieckiem zapewnij je o tym, że Jesteś razem z nim, będziesz mu towarzyszyć i przechodzić wspólnie nawet przez trudne doświadczenia, szukać wspólnie rozwiązań i dawać wsparcie.

7. Nie oceniaj dziecka i dołóż uważności, aby nie czuło się oceniane. Zamiast krytyki wybieraj opis sytuacji i zachowania.
8. Bądź otwarty na kompromisy i negocjacje z dzieckiem.
9. Zapewnij dziecko o tym, że może Ci zaufać i że może Ci powierzyć nawet trudne doświadczenia. Jednocześnie nigdy nie obiecuj dziecku, że dochowasz tajemnic i sekretów, jeśli będą się wiązały z zagrożeniem jego życia, zdrowia lub bezpieczeństwa - w takiej sytuacji będziesz musiał/a przekazać tę informację odpowiednim instytucjom, ale zapewnij dziecko, że wcześniej je o tym poinformujesz i nie będziesz działać za jego plecami.
10. Pamiętaj, aby podążać za prawdą i szukać przyczyn trudnych zachowań dziecka (jaka potrzeba stoi za zachowaniem?) zamiast koncentrować się na objawach.
11. Staraj się unikać komunikatu "nie" i jak najczęściej zastępować go komunikatem "tak" lub szukać do tego okazji (np. zamiast mówić "nie możesz zjeść teraz lodów" powiedz "tak, możesz zjeść lody po kolacji").
12. Oddawaj głos dzieciom: "Co o tym myślisz?", "Czemu tak uważasz?", "Jak to widzisz?".
13. Mów dzieciom zawsze prawdę w sposób adekwatny do ich wieku i możliwości poznawczych.
14. Dotrzymuj słowa i obietnic, jeśli je składasz. Jeśli nie mogłaś/eś dotrzymać słowa, zrealizować obietnicy - wyjaśnij, dlaczego, co stanęło na przeszkodzie.
15. Pamiętaj, że czasem najcenniejszą formą komunikacji z dzieckiem jest komunikacja przez zabawę i gry.

Postępowanie w przypadku zachowania trudnego/agresywnego u dziecka

1. Daj jasny komunikat dotyczący granic własnych oraz innych dzieci.
2. Nazwij emocje dziecka, pomóż mu zrozumieć, co się z nim dzieje.
3. Uświadom sobie własne emocje, daj sobie czas na reakcję, nie reaguj impulsywnie.
4. Staraj się mówić do dziecka spokojnie, zauważ jego potrzeby kryjące się za trudnym zachowaniem.
5. W zachowaniach agresywnych towarzyszyć dziecku, zabezpiecz je oraz zabezpiecz inne dzieci. Nie zostawiaj dziecka samego, nie izoluj, bądź z nim.
6. Jeśli sytuację uda się wyciszyć do stopnia, w którym dziecko jest gotowe się z Tobą komunikować, spytaj je, jak możesz mu pomóc. Jeśli potrzebuje utulenia – utul. Jeśli potrzebuje ukojenia - ukój. Zawsze potrzebuje akceptacji, więc akceptuj je jako człowieka niezależnie od jego zachowania.
7. Zapewnij sobie sieć wsparcia w sytuacjach trudnych, miej do kogo zadzwonić i z kim się skonsultować, kiedy czujesz, że sytuacja może Cię przerosnąć.
8. Pamiętaj, aby zawsze zadać sobie pytanie "dla kogo to zachowanie jest trudne i z jakiego powodu?"

Pierwszy dzień dziecka w rodzinie zastępczej: jak bezpiecznie przyjmować dzieci do rodziny?

1. Wyjaśnij dziecku jego sytuację zgodnie z jego możliwościami poznawczymi i stopniem rozwoju: dlaczego tu jest, jak długo pozostanie, co się wydarzyło, czy będzie mieć kontakt z krewnymi. Nie bój się mówić "nie wiem", jeśli nie znasz odpowiedzi na te pytania. Zapewnij dziecko, że jeśli poznasz odpowiedzi na jego pytania, niezwłocznie mu je przekażesz. Nigdy nie kłam, nawet w dobrej wierze.
2. Przedstaw dziecku zasady obowiązujące w rodzinie i Waszym domu: pokaż dziecku jego pokój/przestrzeń; oprowadź po domu, przedstaw wszystkich domowników (w tym

zwierzęta domowe), opowiedz o tym, jak żyjecie, co wspólnie robicie, jak wygląda Wasza codzienność, i jakie są przestrzenie prywatne członków rodziny, a jakie są wspólne.

3. Zauważ dziecko: zapewnij je, że może pytać, o co chce i zgłosić swoje potrzeby; że masz otwartość na wysłuchanie dziecka, widzisz je i dostrzegasz.
4. Wyjaśnij zasady zwracania się do siebie (wiele dzieci nie wie, czy powinno mówić do Was "proszę pani/pana", "ciociu/wujku", "mamo/tato", po imieniu) i upewnij dziecko, że może samo wybrać formę, w jakiej chce się do Was zwracać i na jaką macie gotowość.
5. Pamiętaj o tym, że dziecko może czuć się załężnione, przerażone, całkowicie samotne i prezentować postawę wrogą. W jego życiu właśnie wydarzyła się rewolucja i trafiło do zupełnie obcych sobie ludzi. Zachowaj życzliwość, wyrozumiałość i szacunek.
6. Obserwuj uważnie dziecko i jego zachowanie w początkach pobytu u Was. Wszystkie niepokojące zachowania, objawy czy ślady na ciele (w przypadku podejrzenia krzywdzenia) niezwłocznie opisz w notatkach raportowych i przełącz koordynatorowi.

Zachowania niedopuszczalne ze strony rodzica zastępczego

1. Nigdy nie stosuj żadnej formy przemocy wobec dziecka.
2. Nie stosuj kar izolacyjnych ("karny język", odsyłanie do pokoju, zamykanie dziecka w samotności).
3. Nie stosuj metod straszenia dzieci (np. pas na znak ewentualnej kary cielesnej, „ciemny pokój” jako kara itp.)
4. Nie przekraczaj granic kontaktu fizycznego: nie przytulaj, nie dotykaj, nie całuj, jeśli dziecko mówi "nie" lub okazuje dyskomfort.
5. Nie wolno Ci częstować dziecka alkoholem ani żadnymi substancjami psychoaktywnymi (innymi niż leki przepisane dziecku przez lekarza).
6. Nie wolno Ci wprowadzać się w stan nietrzeźwości przy użyciu dowolnej substancji w obecności dziecka lub kiedy masz je pod opieką. Jeżeli kontekstem są okazje i święta (np. Sylwester, lampka wina do obiadu) zawsze jedno z rodziców zastępczych powinno zachować pełną trzeźwość, zaś drugiemu nie wolno doprowadzić się do stanu upojenia/nietrzeźwości.
7. Nie wolno Ci nawiązywać z dzieckiem relacji o charakterze romantycznym ani seksualnym.
8. **Nigdy nie rozmawiaj na forum publicznym z osobami nieuprawnionymi o historii dziecka, wrażliwych szczegółach i krzywdzie, której doświadczyło. Uprzedź inne dzieci w rodzinie, że ta zasada obowiązuje wszystkich członków rodziny.**

Zasady w naszej rodzinie

ZAWSZE

1. Pomagamy sobie
2. Wspieramy się (pocieszamy się, gdy jest nam smutno)
3. Mówimy do siebie z szacunkiem i kłócimy się z szacunkiem
4. Mamy prawo mówić "nie" rodzeństwu, innym dzieciom, rodzicom i innym osobom
5. Szanujemy cudzą własność
6. Szanujemy cudze zdanie, nawet jeśli sami mamy zupełnie inne
7. Wyjaśniamy sobie trudne sprawy
8. Mamy prawo powiedzieć o każdej niepokojącej nas sytuacji lub zdarzeniu naszym rodzicom zastępczym lub pracownikowi PCPR

NIGDY

1. Nie bijemy się i nie używamy wobec siebie przemocy
2. Nie wyśmiewamy się
3. Nie przezywamy się i nie krzywdzimy się słowami
4. Nie wytykamy sobie błędów, jeśli je naprawiliśmy
5. Nie straszymy się
6. Nie prowokujemy się specjalnie i nie robimy do siebie głupich min
7. Nie przekazujemy informacji dotyczących innych dzieci, z którymi wspólnie mieszkamy, ich zachowań, kłopotów itp. innym rówieśnikom, osobom dorosłym. Każdy ma prawo sam opowiadać własną historię

Nasi rodzice zastępczy powinni zawsze

1. Kochać nas
2. Szanować nas
3. Dbać o nas
4. Dbać o nasze zdrowie i chodzić z nami do lekarzy
5. Karmić nas i gotować pyszne obiady
6. Spędzać z nami czas, na przykład brać nas na wycieczki i grać w gry planszowe
7. Zawozić nas do szkoły (chyba, że wolimy chodzić sami lub jeździć na rowerze)
8. Zaspokajać nasze potrzeby

Naszym rodzicom zastępczym nie wolno

1. Bić dzieci
2. Krzyczeć na nas
3. Przeklinać
4. Zostawiać dzieci samych w domu
5. Udawać, że nas słuchają, choć tak naprawdę wcale nas nie słuchają

Standard V. **Respektowanie praw dziecka**

1. Nie wchodź w rolę rzecznika dziecka tam, gdzie dziecko może i chce podzielić się tym co myśli

Jednym z praw dziecka jest prawo do wyrażania własnej opinii w sprawach go dotyczących. Obowiązująca w Polsce ustawa z dnia 9 czerwca 2011 r. o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej nie przewiduje osobistego udziału dziecka w ocenie jego sytuacji, natomiast gwarantuje dzieciom prawo do wysłuchania, jeżeli jego wiek i stopień dojrzałości na to pozwalają oraz stosownie do okoliczności uwzględnienie jego zdania. Dlatego przed oceną sytuacji dziecka:

- powiedz dziecku, że odbędzie się spotkanie w jego sprawie;
- wyjaśnij, dlaczego jest organizowane i jaki jest jego cel;
- powiedz, kto będzie brał udział w spotkaniu;
- zapytaj, czy dziecko chciałoby coś przekazać jego uczestnikom;
- spisz wspólnie z dzieckiem lub zanotuj, co dziecko chciałoby przekazać, a także upewnij się, czy dobrze zrozumiałeś; notatkę dołącz do notatek raportowych prowadzonych o dziecku;
- jeśli uznasz, że tak z jakiegoś powodu będzie lepiej, z dzieckiem może porozmawiać na temat spotkania inna osoba np. koordynator rodzinnej pieczy zastępczej.

Jeśli dziecko wyrazi taką wolę, warto je zachęcić do napisania kilku słów lub narysowania tego, co chciałoby od siebie powiedzieć uczestnikom spotkania. Jeśli nie chce, rodzice zastępczy powinni przekazać podczas oceny sytuacji dziecka, że spytali je o to, ale dziecko nie chciało z takiej możliwości skorzystać. Dorośli – zarówno rodzice zastępczy, jak i przedstawiciele organizatora, czy inni uczestnicy spotkania - zawsze dbają o to, aby dziecko miało swoją podmiotowość i była to podmiotowość brana pod uwagę przy podejmowaniu decyzji w sprawie dziecka.

Dlaczego warto włączać głos dziecka w ocenę jego sytuacji?

- Bo dziecko ma do tego prawo wynikające z Konwencji o Prawach Dziecka.
- Bo warto dbać o to, aby osoby uczestniczące w ocenie sytuacji nie zapomniały, że spotykają się właśnie w celu zadbania o dobro dziecka i to jego głos/interes/osoba pozostaje w centrum ich działań.
- Bo im lepiej dziecko rozumie swoją sytuację, tym łatwiej mu się pogodzić z jej ograniczeniami i wykorzystać szanse – a to oznacza, że współpraca z dzieckiem będzie układała się lepiej. Im lepiej dzieci rozumieją własną sytuację, tym bezpieczniejsze się stają, a rodzina zastępcza wraz z nimi.

Dzieciom przysługuje także prawo do wysłuchania przez sąd w sprawach bezpośrednio ich dotyczących zgodnie z Art. 216¹ Kodeksu postępowania cywilnego:

Art. 216¹ § 1. Sąd w sprawach dotyczących osoby małoletniego dziecka wysłucha je, jeżeli jego rozwój umysłowy, stan zdrowia i stopień dojrzałości na to pozwala. Jeżeli przed sądem dziecko odmawia udziału w wysłuchaniu, sąd odstępuje od tej czynności.

§ 2. Sąd stosownie do okoliczności, rozwoju umysłowego, stanu zdrowia i stopnia dojrzałości dziecka uwzględni jego zdanie i rozsądne życzenia.

Wysłuchanie dziecka odbywa się na posiedzeniu niejawnym, w specjalnie dostosowanym pomieszczeniu w sądzie lub poza sądem, jeśli wymaga tego dobro dziecka. W wysłuchaniu bierze udział wyłącznie sędzia oraz może brać udział psycholog. Takiego wysłuchania nie

rejestruje się ani dźwiękowo (nie nagrywa), ani wizualnie (nie nagrywa kamerą). Sporządzana jest z niego jedynie notatka urzędowa.

Dlaczego i kiedy warto korzystać z prawa dziecka do wysłuchania przez sąd?

- Bo dziecko ma do tego prawo wynikające z polskich przepisów;
- Bo może być to dla dziecka okazja do przedstawienia sędziemu lub sędzi swojej perspektywy i opinii, a także przekonania się, że jego głos jest słuchany przez dorosłych;
- Warto pamiętać o tej możliwości, jeśli dziecko wyraża pragnienie porozmawiania “z sądem”.

2. Nie zakładaj - spytaj

Pytaj, czy możesz wejść do pokoju dziecka, czego potrzebuje, co myśli, ale też o to, czy chce się spotkać z mamą/tatą. Czy możesz je przytulić, czy możesz usiąść obok. Czy chciałoby zostać wysłuchane przez sąd lub abyś przekazał/a jego punkt widzenia sędziemu (w formie pisemnej lub rysunkowej). Respektuj odpowiedź dziecka. Pokazuj dziecku, że jego głos ma znaczenie i jest przez Ciebie słyszany oraz słuchany. Ucz dziecko, że każdy ma prawo do prywatności:

- Zamiast przeglądać prywatne rzeczy dziecka, w tym śledzić jego aktywność w Internecie, zaprosz je do rozmowy na ten temat. Na przykład zapytaj/poprosz o to by dziecko udostępniło ci wpis, zdjęcie, film które opublikowało lub udostępniło w Internecie, porozmawiajcie o tym wspólnie, w obecności dziecka, a nie za jego plecami i bez jego wiedzy;
- Nie czytaj bez wiedzy i zgody dziecka notatników oraz jego korespondencji;
- Zadbaj o to, żeby takich czynności bez obecności i zgody dziecka nie wykonywały również osoby kontrolujące. Jeśli to nastąpi zadbaj by np. zdjęcia, filmiki nie były rejestrowane na prywatnych urządzeniach osób kontrolujących.

3. Bądź uczciwy i wiarygodny

Nie składaj obietnic, z których możesz się nie wywiązać, bo dotyczą spraw, które są poza Twoim wpływem (np. „Na pewno wrócisz do mamy, obiecuję”, „Znajdziemy ci nowych rodziców adopcyjnych”). Jeśli nie możesz zaspokoić oczekiwań dziecka – porozmawiaj i wyjaśnij, z jakiego powodu. Przyjmij rozczarowanie dziecka, wesprzyj je w przeżywanych przez nie emocjach.

Zdrada zaufania boli zawsze, ale w przypadku dzieci z trudnych miejsc niewywiązywanie się przez dorosłych z obietnic potwierdza tylko to, co dzieci zabezpieczone poza rodzinami pochodzenia wiedzą już dobrze: dorosłym nie należy ufać. Utrwalenie w dziecku tego przekonania jest porażką procesu zdrowienia dziecka i porażką systemu. Lepiej mówić “nie wiem” niż dać dziecku bezpodstawną nadzieję.

4. Szanuj więzi dziecka z jego bliskimi

Zgodnie z Kodeksem rodzinnym i opiekuńczym “Niezależnie od władzy rodzicielskiej rodzice oraz ich dziecko mają prawo i obowiązek utrzymywania ze sobą kontaktów.” (Rozdział II Oddział 3. Kontakty z dzieckiem. Art. 113 § 1.). To prawo i obowiązek nie są bezwzględne: kontakty rodziny pochodzenia z dzieckiem mogą zostać ograniczone lub wstrzymane, jeśli ich utrzymywanie zagraża dobru dziecka lub je narusza (Art. 113¹, KRiO).

Intencją Standardów ochrony dzieci jest jednak skupienie się na dziecku: jego ochronie, jego prawach i jego podmiotowości. Dla rodziców zastępczych oznacza to, że priorytetem w obszarze kontaktów są potrzeby oraz bezpieczeństwo dziecka. Dlatego:

- Rodzice zastępczy powinni dbać o podtrzymywanie kontaktów między dzieckiem i najbliższymi mu osobami, jeśli nie zagraża to dziecku;
- Rodzice zastępczy powinni pamiętać o elastyczności: czasem bezpośrednie spotkanie nie jest możliwe, ale możliwa jest rozmowa telefoniczna lub połączenie na kamerze. Czasem też warto otworzyć się na zmianę miejsca, terminu lub godziny spotkania dziecka i rodziców, jeśli umożliwi to realizację tego spotkania i zaspokoi potrzebę dziecka;
- Jeżeli cokolwiek w realizacji kontaktów dziecka z jego rodziną pochodzenia zaniepokoiło rodzica zastępczego (lub przeciwnie – ma do przekazania pozytywną informację o np. potrzebie zwiększenia częstotliwości spotkań lub zmianie ich formy), należy sporządzić notatkę raportową i przekazać ją koordynatorowi;
- Opiekun podąża za potrzebami dziecka. Jeśli dziecko nie chce (z różnych powodów) kontaktować się z rodziną, należy to uszanować, jednocześnie starając się dotrzeć do źródła takiej niechęci; nie naciskać na realizację kontaktów lub realizację ich określonej formy.

Respektowanie praw dziecka powinno prowadzić do sytuacji, w której dziecko wie, że jego poglądy, życzenia i uczucia są brane pod uwagę we wszystkich aspektach opieki nad nim, jak również wie, z kim rozmawiać na trudne dla niego tematy, gdzie uzyskać wsparcie i gdzie złożyć skargę, jeśli zajdzie taka potrzeba.

Standard VI. **Skrupulatnie prowadzona dokumentacja**

Prawidłowo prowadzona i kompletna dokumentacja uwiarygadnia rodziców zastępczych i dokumentuje wszystkie wydarzenia, które niekiedy bez kontekstu formalnego mogłyby stać się podstawą do podejrzeń. Świadczy o przejrzystości rodziny zastępczej, skrupulatności i poważnym podejściu do powierzonego zadania. Zawsze podnosi wiarygodność rodziny zastępczej w oczach organizatora i sądu rodzinnego, a także wszystkich innych instytucji, z którymi rodzice zastępczy współpracują (szkoła, szpital, organizacje pozarządowe). Gromadzoną dokumentację dziecka należy podzielić na kilka teczek, z których każda jest regularnie przeglądana, uzupełniana i trzymana w ustalonym miejscu w domu. Powinno być to miejsce odpowiednio zabezpieczone i niedostępne dla osób postronnych i dzieci (np. szafka, szuflada zamykana na klucz, biurko rodzica zastępczego). Zawsze należy pamiętać o robieniu kopii (ksero) dokumentów.

- **Zdrowie.** W tej teźce gromadzone są wszystkie epikryzy, skierowania do specjalistów, zaświadczenia, diagnozy, grafiki przyjmowanych leków (warto mieć osobny zeszyt w teźce, w którym zapisuje się wszystkie przyjmowane przez dziecko leki i ich dawki – dotyczy to nie tylko leków stałych, ale także antybiotyków i leków przyjmowanych podczas choroby). W teźce powinna się teź znaleźć „ksiągeczka zdrowia dziecka”.

Ważne: Pilnuj uzupełniania wpisów w ksiągeczce i zadbaj o podpisywanie ich przez lekarzy, szczególnie gdy dotyczą siniaków, obrażeń, chorób dermatologicznych i przenoszonych drogą płciową.

- **Prawo.** W teźce przechowuj postanowienie o objęciu dziecka pieczęą zastępczą, wszystkie wezwania z sądu, opinie Opiniodawczych Zespołów Sądowych Specjalistów (jeśli dotyczy), zaświadczenia – wszystko co wiąże się z postępowaniem rodzinnym, karnym lub innym, a co dotyczy dziecka i jego rodziny pochodzenia lub rodziny zastępczej.

Teczka prawna powinna zawierać komplet dokumentów, z których w każdej chwili można odtworzyć historię postępowania.

Ważne: przy okazywaniu postanowienia o objęciu dziecka pieczęcią zastępczą, np. w przychodni, zadbaj o to, aby niemożliwe było odczytanie danych identyfikujących rodzinę pochodzenia dziecka i opis jego sytuacji przed przyjęciem do pieczy zastępczej. Rodzic zastępczy nie powinien i nie może wyrażać zgody na to, aby instytucje inne niż sąd i organizator miały wgląd w informacje wrażliwe dotyczące dziecka (przemoc, zaniedbanie, opis rodziny pochodzenia, itd.). Jeśli to możliwe, korzystaj z poświadczenia wydanego przez organizatora o tym, że sprawujesz nad dzieckiem pieczęć zastępczą.

- **Terapie.** diagnozy psychologiczne, diagnozy psychofizyczne, orzeczenia, zaświadczenia, zalecenia, skierowania na WWR (wczesne wspomaganie rozwoju), opinie psychologów, terapeutów, specjalistów traumy itd. Wszystko, co dotyczy procesu terapeutycznego i procesu objęcia dziecka opieką specjalistyczną inną niż medyczna. Zadbaj o to, aby każdy dokument był podpisany.
- **Kwalifikacje rodziców zastępczych.** W tej teczce składaj opinie, oceny organizatora, zaświadczenia ukończonych szkoleń, kursów, itd. Wszystko, co dokumentuje kompetencje i rozwój rodziców zastępczych.
- **Edukacja.** W tej teczce składaj świadectwa szkolne, certyfikaty, dyplomy za ukończenie zajęć dodatkowych, nagrody, pochwały, wszystko co dokumentuje szeroko rozumianą edukację dziecka.

Standard VII. **Bezpieczna przestrzeń**

Rodzice zastępczy znają zasady dotyczące bezpiecznej przestrzeni dla dziecka, zachowania prywatności.

Sypialnia

Reguły dotyczące sypialni należy omówić z dzieckiem zaraz po jego przybyciu do rodziny. Rodzice zastępczy nie powinni zakładać, że dziecko się ich nauczy intuicyjnie. Jakkolwiek ideałem jest, aby każde dziecko starsze niż trzyletnie miało własną sypialnię, bywa to jednak czasem niemożliwe z powodów lokalowych. W takich wypadkach dobrymi praktykami mogą być:

- Umieszczanie dzieci jednej płci i w zbliżonym wieku w jednej sypialni lub umieszczanie rodzeństwa jednej płci w jednej sypialni. Z czasem i utrwaleniem zaufania oraz więzi dzieci mogą poprosić o rozsadę.
- Szacunek do prywatności dzieci, nawet jeśli w jednym pokoju mieszka ich więcej. Oznacza to, że mimo wspólnego pokoju każde z nich powinno mieć w nim własną przestrzeń, mieć możliwość ubierania się i rozbierania w prywatności, zaś łóżko co do zasady nie powinno być dzielone.
- Wokół sypialni (jeśli dziecko ma samodzielny pokój) warto budować reguły: nikt nie może wejść do twojej przestrzeni bez twojej zgody (dotyczy to również rodziców zastępczych i wszystkich domowników); każdy musi zapukać; ustalcie reguły utrzymywania porządku w sypialni i umówcie się, w jaki sposób dorośli będzie sprawdzać porządek; poinformuj dziecko, że jeśli będzie tego wymagać jego bezpieczeństwo lub prawo Cię do tego zobowiąże, będziesz musiał/a do tej przestrzeni wejść nawet mimo jego sprzeciwu, ale wtedy je o tym poinformujesz. Rodzic zastępczy powinien wyjaśnić, dlaczego będziesz musiał to zrobić i przyjąć informację zwrotną od dziecka.

Łazienka

Dzieci trafiają do rodzin zastępczych w różnym stanie. Mają różny poziom umiejętności higienicznych, czasem dziewięciolatek nigdy nie korzystał z kabiny prysznicowej, a siedmiolatka nie wie, do czego służy szczoteczka do zębów. To moment szczególnej wrażliwości i czujności:

- Na razie niemal się nie znacie i nie wiecie nic o doświadczeniach dziecka, na przykład o tym, czy nie doświadczyło krzywdzenia seksualnego. Ani tego, co krewni powiedzieli mu o rodzinach zastępczych.
- W łazience mamy do czynienia z ciałem, nagością i szczególną bezbronnością. Dlatego złotą zasadą bezpieczeństwa jest to, że na ile to możliwe zapewniamy dziecku zawsze prywatność, ograniczamy swoje interwencje higieniczne do minimum i jak najszybciej dążymy do osiągnięcia przez dziecko samodzielności w korzystaniu z toalety (jeśli już z niej korzysta) i w myciu ciała.

Niedopuszczalne jest, aby w rutynie higienicznej dzieci uczestniczyły nieuprawnione osoby trzecie – jeśli wydarzy się taka losowa sytuacja (np. rodzic zastępczy spieszy się do wyjścia, prosi o przewinięcie dziecka znajomą osobę) należy zawsze zadbać, aby ta osoba i dziecko były w zasięgu wzroku i słuchu rodzica zastępczego

Standard VIII. Domowe „zasady ekranowe”

Rodzice zastępczy stosują zasady korzystania urządzeń cyfrowych. Zasady są adaptowane do wieku i możliwości poznawczych dzieci.

Ustalają wspólnie limity na ekrany w zależności od wieku dziecka i jego sytuacji.

Dzieci są zapoznane z zasadami korzystania z urządzeń takich jak laptop, telefon komórkowy, X-box czy inne.

Korzystają z aplikacji kontroli rodzicielskiej (np. FamilyLink, mOchrona), aby monitorować, ile czasu dzieci spędzają przed ekranami, a także aby móc blokować niebezpieczne treści.

Zachęcają dzieci do dzielenia się tym, co je zainteresowało w Internecie: rolkami, wpisami, filmami, profilami. Pytajcie je o szczegóły, okazujcie zaangażowanie, nie krytykujcie i nie nastawiajcie się negatywnie. Dzięki temu będziecie bliżej dzieci i łatwiej zobaczycie ewentualne niepokojące sygnały związane z potencjalnym zagrożeniem w Internecie.

Rozmawiają z dziećmi o podstawowych zasadach bezpieczeństwa dotyczących korzystania z Internetu, ale także o możliwych zagrożeniach: cyberprzemocy, wyludzeniu danych, groomingu, sekstingu. Bądźcie na bieżąco z informacjami udostępnianymi przez NASK (Naukowa i Akademicka Sieć Cyfrowa) i przez Poradnię Dziecko w Sieci Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę.

W przypadku, w którym doszło do skrzywdzenia dziecka w Internecie postępujcie zgodnie z odpowiednią procedurą.

Standard IX. Interwencje

Rodzic zastępczy wiec co zrobić, kiedy podejrzewa lub kiedy dziecko wyjawia, że było lub jest krzywdzone:

Zasady ogólne

1. W sytuacji podejrzenia lub ujawnienia krzywdzenia dziecka zawsze należy stworzyć dziecku możliwość wypowiedzenia się i przedstawienia swojego zdania/opinii.

Pamiętaj, że może to być dla dziecka pierwsza i jedyna rozmowa (dziecko może już nie podjąć więcej prób poszukiwania wsparcia). Szczególnie ważne jest, by:

- 1) wyrazić swoją troskę poprzez deklarację, że wierzy się dziecku;
  - 2) zapewnić dziecko, że dobrze uczyniło podejmując rozmowę o doznanej krzywdzie;
  - 3) wyjaśnić dziecku, że nie jest winne zaistniałej sytuacji;
  - 4) jednoznacznie negatywnie ocenić każdą formę przemocy, dając wyraźny sygnał, że jest ona niedopuszczalna i należy jej zapobiegać/powstrzymać;
  - 5) należy odpowiednio poinformować dziecko, że tą sprawą zajmą się inne odpowiednie osoby, w tym udzielić mu informacji, że podjęte zostaną działania zapewniające mu bezpieczeństwo i że nie jest winne temu, co się stało.
2. Rodzic zastępczy powinien dokonać wstępnej oceny zdarzenia w zależności od tego, kto jest potencjalnym sprawcą krzywdzenia oraz jaki jest charakter zdarzenia (przestępstwo, czyn karalny, przemoc domowa, inne zagrożenie dobra dziecka) i niezwłocznie sporządzić notatkę raportową wysyłając ją w trybie pilnym koordynatorowi;
  3. W zależności od kwalifikacji zdarzenia, rodzic zastępczy lub organizator podejmują kroki opisane niżej.

Podejrzenie krzywdzenia ze strony osób bliskich (rodziny pochodzenia)
– procedura postępowania

- a) W przypadku podejrzenia popełnienia przestępstwa na szkodę dziecka przez osoby mu bliskie – rodzic zastępczy lub koordynator powiadamiają Policję lub prokuraturę;
- b) W przypadku podejrzenia występowania przemocy domowej ze strony osoby dorosłej – rodzic zastępczy informuje koordynatora, koordynator powiadamia miejscowy Ośrodek Pomocy Społecznej lub Policję w celu wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”;
- c) W przypadku, gdy dziecko doznawało lub nadal doznaje przemocy ze strony dziecka – członka rodziny (rodzeństwo, dalsza rodzina; np. w sytuacji odwiedzin w domu rodziny pochodzenia) rodzic zastępczy informuje koordynatora, koordynator powiadamia miejscowy Ośrodek Pomocy Społecznej lub Policję w celu wszczęcia procedury „Niebieskich Kart” w stosunku do opiekuna, który nie reaguje na krzywdzenie dziecka;
- d) Koordynator lub osoba wyznaczona jako osoba odpowiedzialna za prowadzenie interwencji w ramach standardów ochrony dzieci wdrożonych przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej niezwłocznie składa do sądu opiekuńczego odpowiednie pismo procesowe w zakresie władzy rodzicielskiej lub kontaktów z dzieckiem, jeśli ich utrzymywanie poważnie zagraża dobru dziecka lub je narusza i opisuje w piśmie sytuację oraz wykonane do tej pory kroki interwencyjne;
- e) Jeśli rodzina biologiczna dziecka jest objęta nadzorem kuratora, powinien on również zostać poinformowany o sytuacji;
- f) Rodzic zastępczy wspólnie z koordynatorem lub osobą wyznaczoną jako osoba odpowiedzialna za udzielenie dziecku wsparcia przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej sporządza plan wsparcia dla krzywdzonego dziecka.
- g) Jeżeli sprawa dotyczy podejrzenia zaniedbywania dziecka przez rodzica biologicznego, który w trakcie spotkania z dzieckiem pozostaje pod wpływem alkoholu, substancji psychoaktywnych lub zachowuje się w sposób zagrażający dla dziecka, rodzic zastępczy niezwłocznie informuje o tym koordynatora i wzywa patrol Policji w celu zweryfikowania trzeźwości i kondycji rodzica biologicznego. Jeśli spotkanie odbywa się na terenie Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej lub w obecności

personelu Organizatora, czynności interwencyjne podejmuje personel Organizatora. Po wydarzeniu rodzic zastępczy niezwłocznie sporządza notatkę raportową i przesyła ją koordynatorowi.

Podejrzenie krzywdzenia dziecka przez inne dziecko (przemoc rówieśnicza) - procedura postępowania

W przypadku podejrzenia krzywdzenia dziecka przez inne dziecko, rodzic zastępczy podejmuje następujące kroki:

- a) Zabezpiecza skrzywdzone dziecko w taki sposób, aby odizolować je od dziecka, które jest podejrzewane o krzywdzenie;
- b) Sporządza notatkę raportową dotyczącą wydarzenia i przesyła ją koordynatorowi;
- c) Koordynator podejmuje decyzję odnośnie poinformowania o wydarzeniu rodziców biologicznych dziecka, którego dotyczy sytuacja, jeśli sąd nie postanowił inaczej, w tym nie orzekł o pozbawieniu rodziców władzy rodzicielskiej i/lub o zakazie kontaktów rodziców z dzieckiem/dziećmi;
- d) Jeśli którekolwiek z dzieci, których dotyczy sytuacja, jest objęte nadzorem kuratora, powinien on również zostać zawiadomiony o sytuacji;
- e) Rodzic zastępczy wspólnie z koordynatorem lub osobą wyznaczoną jako osoba odpowiedzialna za udzielenie dziecku wsparcia przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej sporządza plan wsparcia dla krzywdzonego dziecka – w zależności od okoliczności należy mieć na uwadze również sporządzenie planu wsparcia dla dziecka podejrzewanego o krzywdzenie;
- f) W zależności od sytuacji – organizator lub rodzic zastępczy powiadamiają Policję lub sąd właściwy do rozpoznania sprawy o demoralizację lub popełnienie czynu karalnego.
- g) Jeżeli do krzywdzenia doszło poza domem rodziny zastępczej, np. na terenie placówki oświatowej lub innego podmiotu, który jest objęty obowiązkiem wdrożenia Standardów ochrony małoletnich, dalsze czynności powinny regulować procedury przewidziane standardami przyjętymi przez daną placówkę (np. szkołę, przedszkole, klub sportowy, inne), a rodzic zastępczy powinien być włączony w ustalenia i współpracować przy sporządzaniu planu wsparcia dla pokrzywdzonego dziecka znajdującego się pod jego opieką. Koordynator powinien być informowany na bieżąco przez rodzica zastępczego o działaniach zaproponowanych i podejmowanych przez podmiot/placówkę, na której terenie doszło do krzywdzenia dziecka.
- h) Jeżeli do krzywdzenia rówieśniczego doszło w rodzinie pochodzenia dziecka (np. podczas spotkań, weekendu, świąt) obowiązuje *procedura podejrzenia krzywdzenia dziecka ze strony osób bliskich*.
- i) Jeżeli do krzywdzenia rówieśniczego doszło w rodzinie zastępczej o podjętych krokach decyduje koordynator lub osoba odpowiedzialna za prowadzenie interwencji w ramach standardów ochrony dzieci wdrożonych przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej w porozumieniu z rodzicem zastępczym. W zależności od okoliczności - może być to odwołanie się do "Zasad w naszej rodzinie"; wdrożenie działań diagnostyczno-pomocowych dla dziecka podejrzewanego o krzywdzenie oraz działań wspierających dla dziecka skrzywdzonego; zawiadomienie Policji lub sądu właściwego dla rozpoznania sprawy o demoralizację lub popełnienie czynu karalnego; podjęcie interwencji mającej na celu odizolowanie dziecka podejrzewanego o krzywdzenie od dziecka krzywdzonego.
- j) Jeżeli do krzywdzenia rówieśniczego doszło w przestrzeni cyfrowej (Internetu) poza działaniami opisanymi w punktach a)-f) rodzic zastępczy powinien zarejestrować i

odpowiednio zabezpieczyć materiały wskazujące na krzywdzenie dziecka. Dowodem mogą być np.: wiadomości e-mailowe, SMS-y i MMS-y, wiadomości nagrane na pocztę głosową, zrzuty ekranu, komentarze do wpisów lub zdjęć w serwisach społecznościowych, inne. Zabezpieczenie tych dowodów powinno się odbywać z poszanowaniem praw dziecka, w tym prawa do prywatności. Jeśli zebrane dowody wskazują na naruszenie prawa należy niezwłocznie powiadomić Policję i przekazać jej cały zgromadzony materiał dowodowy. W celu usunięcia z Internetu nielegalnych, kompromitujących lub krzywdzących materiałów należy skorzystać z możliwości ich usunięcia we współpracy z Dyżurnet.pl oraz pamiętać o trybie zgłaszania takich treści poprzez formularz na stronie, na której materiał został opublikowany.

Podejrzenie krzywdzenia dziecka przez rodziców zastępczych lub inną osobę trzecią - procedura postępowania

W przypadku, gdy potencjalnym sprawcą krzywdzenia jest rodzic zastępczy, drugi rodzic zastępczy lub koordynator:

- a) Niezwłocznie zapewnia skrzywdzonemu dziecku ochronę w taki sposób, aby odizolować je od osoby podejrzewanej o krzywdzenie;
- b) W przypadku, gdy osobą zawiadamiającą jest rodzic zastępczy: sporządza notatkę raportową i przekazuje ją koordynatorowi. W przypadku, gdy osobą zawiadamiającą jest koordynator: niezwłocznie informuje Organizatora opisując sytuację oraz wnioskuje do przełożonego o podjęcie odpowiednich działań tj. mających na celu zweryfikowanie sytuacji, wysłuchanie dziecka lub dzieci, wysłuchanie osoby podejrzewanej o krzywdzenie dziecka, wysłuchanie drugiego rodzica zastępczego;
- c) Organizator zwołuje spotkanie zespołu, w którym uczestniczą co najmniej: osoba kierująca zespołem ds. rodzinnej pieczy zastępczej, koordynator współpracujący z rodziną zastępczą, w której mogło dojść do krzywdzenia dziecka, i psycholog. Do zespołu można zaprosić również inne osoby, jeśli jest to uzasadnione sytuacją, np. specjalistów pracujących z dzieckiem;
- d) W razie podejrzenia popełnienia przestępstwa na szkodę dziecka – Organizator lub osoba odpowiedzialna za prowadzenie interwencji w ramach standardów ochrony dzieci wdrożonych przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej zawiadamia Policję lub prokuraturę;
- e) W razie podejrzenia przemocy, określonej w ustawie o przeciwdziałaniu przemocy domowej, Organizator lub osoba odpowiedzialna za prowadzenie interwencji w ramach standardów ochrony dzieci wdrożonych przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej powiadamia miejscowy Ośrodek Pomocy Społecznej lub Policję w celu wszczęcia procedury „Niebieskie Karty”;
- f) Koordynator lub osoba wyznaczona jako osoba odpowiedzialna za udzielenie dziecku wsparcia przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej sporządza plan wsparcia dla krzywdzonego dziecka. Do sporządzenia planu powinien zostać zaproszony drugi rodzic zastępczy będący opiekunem niekrzywdzącym, jeśli dotyczy.

W przypadku, gdy potencjalnym sprawcą krzywdzenia jest inna osoba dorosła, rodzic zastępczy:

- a. Niezwłocznie zapewnia skrzywdzonemu dziecku ochronę w taki sposób, aby odizolować je od osoby podejrzewanej o krzywdzenie;
- b. Sporządza notatkę raportową i przekazuje ją koordynatorowi.

- c. Koordynator lub osoba odpowiedzialna za prowadzenie interwencji w ramach standardów ochrony dzieci wdrożonych przez Organizatora rodzinnej pieczy zastępczej podejmuje właściwe działania, tj.: zawiadamia Policję lub prokuraturę o podejrzeniu popełnienia przestępstwa lub wykroczenia.

**Załącznik został stworzony z wykorzystaniem
publikacji pt. „Standardy ochrony dzieci w rodzinnej opiece zastępczej. Poradnik”
Fundacji Dajemy Dzieciom Siłę**